

PRANCŪZAI ATRANDA KLAIPĖDĄ, O KLAIPĖDIEČIAI PRANCŪZUS...

Dainius ELERTAS

Lietuvos jūrų muziejaus Laivybos istorijos skyriaus muziejininkas istorikas

(Prancūzai Klaipėdoje 1920–1923 m. Katalogas, Klaipėda: Libra Memelensis, 2007)

2007 m. sausio 15 d. Mažosios Lietuvos muziejaus palėpėje buvo suteikta galimybė žvilgtelti į 1920–1923 m. Klaipėdos praeitį. Mus pasiekė šviesos, sidabro oksido, fotokamerų ir amžininkų dėka užfiksuoti vaizdai, dokumentai. Daugelį jų klaipėdiečiai išvydo pirmą kartą. Už pačią parodos idėją ir didelę dalį vaizdinės medžiagos turime būti dėkingi vienam fizikos mokslų daktarui – ponui Bernard’ui Jusserand’ui ir jo pomėgiui rinkti pašto ženklus. Ne paslaptis, kad kolekcionavimo aistra dažnai atveria kitiems nepažinto pasaulio vartus. Kolekcininkai tampa ir neprilygtamais savo domėjimosi srities žinovais. Kaip pripažino Bernard’as Jusserand’as ir 2003 m. monografiją „Prancūzmetis Klaipėdoje ir kas po to (1920–1932)“ išleidusi istorikė Isabelle Chandavoine, šis Klaipėdos istorijos epizodas prancūzų visuomenės atmintyje nepaliko žymesnių pėdsakų. Tačiau filatelistų bendruomenėje „Territoire de Memel“ artefaktai žinomi iki šiol. „Territoire de Memel“ sąvoką gaubusi nežinomybė ir susidūrimas su tų įvykių amžininkais nuvedė B. Jusserand’ą ilgu paieškų keliu. Iš nebūties išniro 1920–1923 m. Klaipėdoje dislokuoto 21-ojo šaulių pėstininkų bataliono kariai, Prancūzijos karinės ir civilinės administracijos atstovai, čia apsilankę Baltijos jūrų divizijos laivų jūrininkai. Išstudijavęs archyvinę medžiagą B. Jusserand’as bandė rasti juos ir jų artimuosius. Kruopščiai surinktos dokumentuose, atsiminimuose, šeimos istorijose išbarstytos užuominos

padėjo indentifikuoti pamirštus įvykius ir asmenis. Tolesni tyrimai prancūzų filatelistą atvedė į Lietuvą.

Kitaip nei Prancūzijoje, 1920–1923 m. Klaipėdos istorijos epizodas ir jo vertinimas Lietuvoje vis dar kelia aistras. Suprantama, kad ilgą laiką buvo akcentuojami lietuviški, vokiški ar net lenkiški jo puslapiai. Istorikų interpretacijose Prancūzija ir prancūzai šmėkščiojo kaip tolimas fonas. Prancūzijos istorijos šaltiniais buvo mažai naudojamosi. Išimtimi galėtume laikyti tik JAV dirbusį istoriką Alfredą Erichą Senną. XX a. pabaigoje žinomi tik keli 1920–1923 m. prancūziškų šaltinių publikavimo atvejai vokiškoje klaipėdiškių išėivių spaudoje¹ ir JAV lietuvininkų periodikoje². Bandymai suvokti to laiko įvykius, freištato idėjos ir klaipėdiškių fenomeno raida skatino tyrinėtojus atsižvelgti į kitas praeities interpretavimo galimybes. Tam sudarė sąlygas pirmieji kontaktai su Klaipėdos krašto įvykiais besidominčiais prancūzais. 1993 m. Naujosios Kaledonijos Ramiojo vandenyno universiteto profesorius Rene Pineu Lietuvos jūrų muziejui perdavė Klaipėdoje tarnavusio karininko dienoraštį. Netrukus į muziejų atkeliavo ir pluoštas senųjų fotografijų. Dar 1978 m. profesorius dienoraščio rankraštį surinko mašinėle ir sutvarkė. Ši medžiaga skatino susidomėjimą. Jo pasekme laikytume prof. R. Pineu perduoto dienoraščio³ ir dalies prancūziškų šaltinių publikavimą jubiliejiniiais – 2003 metais⁴. XXI a. pradžioje nepriklausoma nuo lietuviško, vokiško požiūrio ir gal kiek

¹ Gawehn, H. (1970). Franzosen in Memel: Blätter aus dem Archiv des 21. Jägerbattalions. *Memeler Dampfboot*, Nr. 20, 21, 22, atspaudino prancūzų karininko dienoraščio vertimą į vokiečių kalbą.

² Minėto dienoraščio fragmentų vertimas į lietuvių kalbą paskelbtas: Kaip jie Klaipėdą gynė. *Lietuvos pajūris*, 1970, Nr. 4 (38); perspaudinta – V. Pėteraitis, J. Reisgys, J. Stiklorius. *Mažosios Lietuvos garbinga praeitis, liūdna dabartis ir neaiški ateitis*. Vilnius, 2003, p. 222–227.

³ Barasa, D. (2003). Prancūzų šauliai Šilutėje ir Pagėgiuose prieš 85 metus. *Pamarys*, 2003 01 17, Nr. 5, p. 1, 4; Barasa, D. (2003). 1920–1921 m. Klaipėdos krašte tarnavusio prancūzų karininko dienoraštis. *Klaipėdos kraštas 1920–1924 m. archyvinuose dokumentuose*. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, IX. Klaipėda, p. 97–135.

⁴ Genienė, Z., Žukas, J. (2003). *Kova dėl Klaipėdos. 1923-iejis. Katalogas*. Klaipėda.

artimesnė lenkiškai prancūzų laikysena imta įtraukti į istorikų akiratį. 2003 m. skaitytoją pasiekė prancūziškais šaltiniais paremta istorikės Isabelle Chandavoine monografija. Joje akcentuojama Klaipėdos krašto problematika Prancūzijos užsienio politikos kontekste⁵. B. Jusserand'as neslėpė, kad ši monografija nukreipė jį užmegzti ryšius su Klaipėdos tyrinėtojais. Trejų metų bendradarbiavimo su Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus specialistais vaisiumi tapo minėta paroda. Po pristatymo Lietuvoje ji keliavo į Prancūziją. 2008 m. paroda grįžo į Klaipėdos kraštą ir buvo eksponuojama Šilutės kraštotyros muziejuje.

Kaip ir visos parodos, šioji netrukus galėjo vėl nugrimzti į Letos vandenį ar virsti muziejaus fonduose „palaidota“ medžiaga. B. Jusserand'as ir Mažosios Lietuvos istorijos muziejus pasistengė padaryti ją prieinamesnę visuomenei: 158 svarbūs Klaipėdos miesto ir krašto istorijai vaizdai pateko į ta pačia proga pristatytą dvikalbį lietuvišką-prancūzišką parodos katalogą. Įvadiniame istoriko J. Žuko straipsnyje apžvelgiamos 1920–1923 m. Klaipėdos krašto politinės istorijos aplinkybės. Jų aptarimas svarbesnis mažiau informuotam prancūzų skaitytojui. B. Jusserand'as pasakoja apie to meto Klaipėdoje dirbusių, tarnavusių ir gyvenusių prancūzų kasdienybę ir tolesnius likimus. Čia skaitytojai ras žinių apie karinių laivų vizitus ar net sentimentalių, vaizduotę žadinančių detalių: *Klaipėdoje besilankantys karo laivyno karininkai buvo kviečiami dalyvauti briedžių arba meškų medžioklėse. <...> leitenantai Delaborde ir Coiglio – nepaisant aršaus jų viršininkų prieštaravimo – grįžę į Prancūziją vedė klaipeidiškes merginas: pirmasis panelę Lippschus, antrasis – Bomelsvitėje gimusią panelę Pfeiffenbrück.*⁶ Nuotraukos grupuojamos temomis: atvykimas, prancūzų administracija, 21-asis šaulių pėstininkų batalionas, šventės ir kasdienybė, išvykimas. Katalogo mokslinę vertę didina daugumos nuotraukų anotacijose nurodoma tiksli data, įvykis, vieta ir identifikuotos personalijos. Žinoma, tie, kurie nepažįsta senosios Klaipėdos, galėtų tyliai papriekaištauti, kad nenurodomi dabartinių gatvių pavadinimai ar numeracija. Tačiau ir pateikti

duomenys svarbūs tolesniems Klaipėdos ikonografinių šaltinių tyrimams. Šiame kataloge patikslinama ir anksčiau publikuotų vaizdų informacija: pvz., paaiškėja, kad 69 psl. kataloge „*Kova dėl Klaipėdos. 1923-ieji*“ esanti fotografija vaizduoja ne G. J. Petisne, o Klaipėdos fotografą M. Ehrhardtą su šeima (140 nuotrauka). Apmaudu, kad nepavyko išvengti nedidelių klaidelių, tokių kaip vokiškame Rimkų pavadinime Carlsberg „nubyrėjo“ pirmoji raidė (152 pav.), o kitur vietoje 1920 m. gegužę užrašyto atviruko su pastaba apie Napoleono ketinimus matome 1920 m. rugpjūčio 24 d. užrašyto atviruko nugarėlę su kitu nei anotacijoje įrašu (30 pav.).

Paprastai nuotraukų centre fiksuojami asmenys – kariai, jų šeimos, administratoriai. Klaipediečiams ne mažiau įdomūs siužeto fonai – aplinka: greta nesunkiai atpažįstamų vyriausiojo komisaro rezidencijos, kareivinių, teatro aikštės regime jau išnykusius Klaipėdos jomarką, žuvų turgų, biržą, namo Bomelsvitėje kiemą, karininkų kazino ir kt. Taip pat išvystame ir vietos gyventojus: lietuvininkus, kuršius, klaipeidiškius, vokiečius. Šis katalogas – svarbi ne tik ikonografijos, bet ir pačios fotografijos istorijos šaltinių sanakaupa. Greta klaipediečio fotografo M. Ehrhardto nuotraukų aptinkame prancūzo leitenanto A. Faure darbus. Į leidinį turėtų atkreipti dėmesį senosios fotografijos tyrinėtojai.

Baigiant būtų nesąžininga geru žodžiu nepaminėti leidyklos „Libra Memelensis“ indėlio. Poligrafinė kokybė, dizainas, komponavimas katalogą prilygina jos leistiems albumams. Lieka pasveikinti katalogo sudarytojus – Z. Genienę, S. Vaičiūniene, tarptautinę vertėjų komandą – M. Vitureau, dr. M. Vorbeck, J. Žuką, lietuvių kalbos redaktorę R. Nikžentaitienę bei dailininkę J. Mažeikaitę ir visus, vienaip ar kitaip prie jo prisidėjusius, su gražiu rezultatu. Manome, kad kataloge publikuojami šaltiniai skatins jį atsiversti vėl ir vėl. Lietuvių ir prancūzų visuomenei skelbiami šaltiniai galėtų nutiesti tiltus tarp abiejų šalių. Tikėkimės, kad katalogo pasirodymas pratęs tiek lietuvių, tiek prancūzų istorikų dialogą. Galbūt tai naujų abipusių atradimų istorijos pradžia? ■

⁵ Chandavoine, I. (2003). *Prancūzmetis Klaipėdoje ir kas po to (1920–1932)*. Vilnius.

⁶ Jusserand, B. (2003). *Prancūzmetis Klaipėdoje 1920–1923 m.: dalyviai ir aplinka. Prancūzai Klaipėdoje 1920–1923. Katalogas*. Klaipėda, p. 19.

LITERATŪRA

- Barasa, D. Prancūzų šauliai Šilutėje ir Pagėgiuose prieš 85 metus. *Pamarys*, 2003 01 17, Nr. 5.
- Barasa, D. 1920–1921 m. Klaipėdos krašte tarnavusio prancūzų karininko dienoraštis. *Klaipėdos kraštas 1920–1924 m. archyvinuose dokumentuose. Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, IX. Klaipėda, 2003.
- Chandavoine, I. *Prancūzmetis Klaipėdoje ir kas po to (1920–1932)*. Vilnius, 2003.
- Gawehn, H. Franzosen in Memel: Blätter aus dem Archiv des 21. Jägerbatallions. *Memeler Dampfboot*, 1970, Nr. 20, 21, 22.
- Genienė, Z., Žukas, J. *Kova dėl Klaipėdos. 1923-ieji. Katalogas*. Klaipėda, 2003.
- Jusserand, B. Prancūzmetis Klaipėdoje 1920–1923 m.: dalyviai ir aplinka. *Prancūzai Klaipėdoje 1920–1923. Katalogas*. Klaipėda, 2003.
- Pėteraitis, V., Reisgys, J., Stiklorius, J. *Mažosios Lietuvos garbinga praeitis, liūdna dabartis ir neiški ateitis*. Vilnius, 2003.